ԱՐՋԱԳԱՆԳ ՀԱՅԱՐԱԿԱՑ ԿԱՐԾԵԱՑ

Մաղթ իւրաքանչիւր շրջանք՝ 52 օրինակ է։
Առաքագրութեան առիթ է Փոլիս, Զինճիրլի—խան վերի յարկ Թիւ 48։
Դուրս երթալիք թերթից փոստայի ծախքը առնուղին վրայէ։

Շրջանին գինը գահեկան կանխիկ 60
Կիսաշրջանը » 30
Մէկ Թիւը՝ փարայ . . . . . 50.
Յանուցմանց տողն է գահեկան 2

Թիւ 174 ՇԱԲԱԹ Գ· ՏԱՐՒ Դ· ՇՐՋԱՆ 1871 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30

ԶԻՆՈՒՈՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր ժողովը իր վերջընթեր նստին մէջ յանկարծ ուշադրութիւնը դաւառական հարստահարութեանց վրայ դարձուց. քննիչ յանձնաժողովոյ մատուցած հարստահարութեանց ծրագրին դարմանի մասը քննութեան ենթարկեց։

Քննիչ յանձնաժողովը՝ հարստահարութեանց բարձման և հաւասարութեան սկզբան իբրեւ գործնական միջոց զինուոր տալու սկզբունքը առաջարկած էր իւր ծրագրովը, որուն վրայ բաւական երկար վիճաբանութիւն եղաւ, և աղէկ եղաւ որ որոշիչ քուէի չդրուեցաւ, ալ աւելի աղէկ կըլլայ՝ եթէ տակաւին մէկ քանի նիստ ալ նոյն քուէն երկարաձգի ու բաւական լուսաբանուի. վասն զի մեծ է խնդիրը, մահու և կենաց է խնդիրը։

Իրաւ, շատ դիւրին է չրթունք մը շարժել, երկու բառով վճիռ մը արձակել, կամ վայրկենական շարժմամբ ձեռք մը վեր ամբառնալ, սակայն այնչափ հեշտ չէ գաւառացի հարցատահարեալ ու տառապեալ հայ մ'ըլլալ՝ և իր զանազան զրկանաց վրայ զրկանք մ'ալ սիրել։ Ոչ մի յաւիտականութեան զրկանքը՝ որդւոյ մը զրկանքը՝ հինգ տարւոյ կենաց կորստեան մը զրկանքը աւելցած տեսնել։

Խնդիրը այնպիսի խնդիր մ'է, որ շատ քիչ մարդ և թերեւս ոչ ոք կը գտնուի որ անձնական շահու համար կարենայ խօսիլ. գոնէ մեք այսպէս կը նկատեմք, իւրաքանչիւր ոք ձեռքը իւր խղճին դրած և ազգային շահը տեսակէտ ըրած՝ իւր խղճին ձայնին արձագանք կրնայ ըլլալ միայն։

Մեք որ մէկ քանի տող բան դրելու և խորհուրդ յայտնելու միտումն ունինք, սարսափը կը պատէ զմեզ զի մի գուցէ թշուառագդի մը երջանկութեան խոչ ըլլան մեր սոյն տողերը. ուստի չէ թէ յամառ՝ կարծիք մը պաշտպանելու, այլ աղէկին մէկ աւելորդ աղեթքը խնայելու համար կը դրենք և կը պատրաստուինք տեղի տալ այն ամեն օրինաւոր փաստի, որք կրնան մեր տեսութիւնը թիւր ապացուցանել։

1. Զինուորատուութեան բարեկամները կառարկեն թէ, տակի և մարդու տարբերութիւնը հպատակ և տէր ըլլալու տարբերութիւն է, և թէ՝ մենէ մարդ չառնողները մեր

տկարութեան և վատութեանը վրայ հիմնած են փաստերնին։

Անդարեւ ստակի և մարդու տարբերութիւնը՝ հպատակ և տէր ըլլալու տարբերութիւն է. որովհետեւ այդ է իրեն ընութիւնը։ Սակայն հոս ի Ցաճկաստան տեսականապէս է այդ՝ այլ ոչ գործնականապէս, ինչպէս որ ուրիշ ամեն պարագայներու մէջ ակներեւ եղած է. վասն զի պարտուց և իրաւանց փոխադարձութեան խնդիր է. ասիսօն որ այս երկու բառերուն հասասարակշռութիւնը տակաւին վայելած չէ Հայը, և յուսով կապրի.... վատութեան մասին գալով՝ լոկ կարծիք մ՚է այդ, որ ոչ բնաւ կարեւորութիւն ունի. կայսերական կառավարութեան սոսկ մէկ հրամանը կարող է ապացուցանել թէ՝ հայերը կրնան կայծակնահար սարսափեցընել քիւրտ, աւշար, չերքէզ, եւն, եւն, բարբարոս և ապստամբ ցեղերը, և իրրեւ ընտանի չուն՝ երբեմն հարստահարած այն խոնարհ՝ և նոր խօսքով "վատ" կարծուած հայուն ոտքը լիզել տալ։

2° Կ՚առարկեն որ՝ եթէ գաւառները մէջքը թուր կրող զրիստոնեայներ դառնուին՝ մահմէտական և քիւրտ բարբարոսները կը սարսափին։

Ձենք դիտեր թէ՝ գաւառներու մէջ երբեւիցէ պատերազմը մէջքերնին թուր կախած պիտի պտըտին Հայ զինուորները, եթէ երբէք կրնան սարսափ պղտել, մանաւանդ՝ երբ եղծումը հարստահարիչ մամլոյն ոչ թէ ոտքին՝ այլ գլխուն վրայ է գաւառայ մէջ....

Կարդանք Բարձր. Ֆաղըլ Մուստաֆա փաշային առ Օգոստ. Սուլթանն ուղղած տետրակը որուն մէջ գառն գանգատներ կը պարունակին տաճկայ կրած նեղութեանցը համար, որոց ցեղէն են արդէն պահապան և պատերազմական ամեն տեսակ զինուորները, և որոնք տակաւին չեն կրցած ազատել իրենց եղբարքն ու կրօնակիցք չարչարանքէ. Թերեւս ըսուի թէ անոնց կրած տառապանքը ներքին՝ (այսինքն պաշտօնէից ղեղծումէն,) իսկ մերը ներքին և արտաքին է։

Վաւ. մենք ալ կըսենք թէ ամեն տեսակ ժողովրդային տառապանք օրինաց պակասութենէն յառաջ կուգան. լրացընենք, կամ լրացընել խնդրենք այդ օրէնքը. և ահա ամեն տառապանք կանհետանան, և անդորրութիւն ու երջանկութիւնը իր գահը կը բազմի։

Զինուորական ծառայութեան մասնակցիլ, որպէս զի արտաքին ցեղերու յարձակումէն աղատ ըլլալ.....

Արդեօք գաւառացի տաճիկներն իրենց այս ծառայութեանը փոխարէնն է որ այս յարձակումներէն ազատ են։ Ոչ երբէք. վասն զի այս իսկ չէ պատճառը. այլ անոր համար որ կրօնակից են այդ օտարներուն. և անուս մէկը՝ որչափ ոճրագործ ըլլայ՝ տակաւին անաստուած չէ, և կրօնքին ներգործութեանը են թակայ է։ Այս է բուն պատճառը՝ որ այդ ապստամբ ցեղերը տաճիկ բնակչաց վրայ չեն յարձակիր. և ո՛չ թէ մէջքը թուր կրող տաճիկ զինուորներու ազդած կարծեցեալ սարսափը։

3° Կառարկեն թէ՝ քրդաց ձեռօք մեռնելու տեղ պատերազմի դաշտը մեռնինք արիաբար. և թէ՝ քիւրդերը՝ զինուորական ծառայութեան մէջ մեռնելիք Հայոց տասնապատիկը աւելին կսպաննեն։

Շատոնց պիտի ընդունէինք պատերազմի դաշտը արիաբար մեռնիլ՝ քան քիւրդին ձեռքը տասնապատիկ աւելի նահատակուիլ. եթէ՝ գործադրութեան այդ վախճանը տարակուսելի չըլլար։ Մենք չենք կարծեր որ պատերազմի դաշտին զոհը կարենայ արդելուլ այդ բարբարոսաց ընելիք տասնապատիկ զոհը։ Ա՛յս տեսութեամբ՝ աւելորդ զոհ մը տալ անպատեհ, և ապագայ մխութեան մէջ կարմիր արեամբ ատուեր մը դնել սուղ կերեւայ մեզ։

4° Կառարկեն թէ՝ մարդու մը ամբողջ կեանքը իւրաքանչիւր տարւոյն համար վճարուած քսանը եօթնուկէս ղուրուշ պետելիքի տուրքը համակչիռ է հինգ տարուան զինուորական ծառայութեան, և պէտք չէ որ զինուորականութեան այս ձրի բարոյական վարքը կորսնցընենք։

Եթէ առանց վատն պիտի խօսինք, մենք ալ դիւրաւ կրնանք ըսել թէ, այդ տուրքը հինգ տարուան զինուորական ծառայութեան ըսդակչիռ չէ։

Ա.յս առթիւ Օրագրի Մեծ. խմբագրին զարմանալի մեկ հաշիւը միտքերնիս կուգայ. որ գաւառացի Հայու մը տարիքը միջին հաշուով քառասուն տարի դնելով, 1200 ղուրուշ են թադրեր է ղինուորական ծառայութեան փոխանակը վճարելիք տուրքը. այս թուոյն վրայ ղինուորական ծառայութեան առնելու ամսականը, թոշակը և հագուստը բարդելով՝ ղուգակշիռ համարեր է հինգ տարուան աշխատութեան ըստ Նիզամականին, և բարոյականը յաւելեալ չահ նկատեր է։

Գաւառացիին ուտեստը և հագուստը արդէն ձրի է իր արտին մէջ. հապա ի՞նչ է, պիտի ըսուի, ատոնց տառապանքը. — Ցտակի չգոյութիւն՝ որ տուրքը վճարեն.

Կը մնայ հինգ տարուան ամսական վարձքը՝ որ 1750 ղուրուշի մը չափ կընէ, և զոր վճարելիք պէտելիկ տուրքին վրայ բարդելով՝ երեք հազար ղուրուշէն պակաս գումար մը կը ներկայացընէ. և մարդու մը հինգ տարուան կենսոյը վոխարէն 3000 ղուրուշը մեզի քիչ մը աժնկէկ կերեւայ. հացագործ Դուկաս աղբօրը Թօփալ Էշուն կերած գարիին ու պառկած առխառին տարեկան ծախքը ասկէ աւելի է։

Հապա ո՞ւր դնենք մարդուն վրայ տալիք գլխուն գինը։

Ըսենք ըսեր թէ ազգ մը ազգայնոց կենաց սակարկութեանը երբէք մտնելու չէ. մտնելու է, բայց ազգին կեանքը ծախու առնելու կամ վրայ չիտալու համար։ Եւ ի՞նչ հարկ, երբ կառավարութիւնը պարտք վերադրած չէ Հայուն ղինուորական ծառայութեան մէջ մտնել՝ ղայդ պարտքը ինքնին վերադրել։ Այսչափ տալիէ ի վեր Հայուն ունեցածը չունեցածը փճացեր՝ ընդ ամենը երկու կաթիլ արիւնն է մնացեր. ան ալ թոզ ուրիչին չնորհէ՝ կարելի է ինքն ալ տասն և իններորդ դարուս մարտիրոսը ըլլայ . . . . . ։

3°. Կառարիկեն թէ՝ «Հաւատարութեան ըսկզբունքը, եթէ կընդունինք, հարկ է որ ղինուորական ծառայութեան հաւատարութիւնն ալ ընդունինք։»

Հայոց ազգը արդէն հաւատարութեան ըսկզբունքն ընդունած է. ուրիչները՝ որք հաւատարութեան սկզբանց գործադրութեանը մէջ պարտաղանց գտնուած են, անոնց անկ է այդ հաւատարութեան սկզբունքը յարդել։

Պարզ խօսքերով ըսենք. Հայոց ազգը իբրև հպատակ ազգ՝ իր հպատակութեան բոլոր պայմանները լրացուցած է. Թող այս պարտուց փոխադարձ իրաւունքները վայելէ, այն ատեն ինք իր խղճին համազմամբը իւր անբիծ արիւնը պիտի առաջարկէ. արդարեւ կայսերական կառավարութեան կամաց ու բաղձանացը հակառակ են Հայուն կրած այս զրկանքը, սակայն և այնպէս ցաւալի ճշմարտութիւններ ըլլալէ դադրած չեն։

Լաւ ըսած է Օրագիրը թէ «կեավուր» բառը տաճկին ուսեալ մասին բերնէն ինկած է այսօր։ Բայց գաւառացի անուս տաճկաց մէջ այսպէս չէ. անոնք միշտ քրիստոնեայն կեավուր կընկատեն և կեավուր կը կոչեն նոյն իսկ պաշտօնական դատարանաց առջեւ. ուստի մինչեւ որ այդ անուս մասը չուսանի թէ Հայը կեավուր չէ՝ այլ իւր հայրենակից եղբայրը, ղինուորատուութիւնը կրնայ այս մոլեռանդութիւնը գաւառացի տաճկաց հոգւոյն մէջէն խլել՝ բնաբարձ ընել. այս բանը դպրոցները կրնան ընել, և ղինուորատուութիւնը մոլեռանդութեան բարձման միջոց չէ. ուստի իրի մը այն ընութիւնը սալ որ չունի՝ դարմանելու խորհրդով, աղէտք մը եւս աւելցընել. մեկ մասին հաւատարութեան ամեն պայմանները կատարել տալ՝ մինչդեռ միւսը փոխադարձութեան օրէնքը չըլլարդեր, ասոնք մեզի խոհեմութիւն չեն երեւար։

Երեսփոխանական ժողովը գաւառական հարստահարութիւնները դարմանել կուզէ։ Միջոցներ չեն պակսիր։

Գաւառացին կը նեղուի պէտելիկի տուրքէն։ Իրաւ է. վասն զի՝ թէ և տարին 27 1/2 ղուրուշ պիտի վճարէ, սակայն երբ ընտանիքի մը վաստակաւորը հինգ վեց անչափահաս արու զաւակ և մեկ անկար հայր ալն ունի, կը պարտաւորի եօթն կամ ութ անձի տուրք վճարել, որ 200—250 ղուրուշի մօտ տուրք մը կընէ. և այս ալ իրաւ տաժանելի է գաւառացւոյ մը համար կարենալ հայթայթելը։

Երեսփոխանական ժողովը այս աղետքին դարման մը տանելու համար կրնայ բարեկը. նամ կառավարութեան դիմել և ըսել. « Ըստ որում զինուորական ծառայութեան պայմանաժամը հինգ տարի է, պետելիէն ալ հինգ տարի վճարուի ամբողջ կենաց մէջ։ »

Եւ կամ զինուորագրութեան պարտաւոր եղած տարիքը հիմ բռնելով՝ այսինքն ենթադրելով թէ կառավարութիւնը 20 էն մինչեւ 35 տարեկան եղող մարդը զինուորական ծառայութեան կը հրաւիրէ, այս օրինակին հետեւելով՝ 20 էն մինչեւ 35 տարեկան եղողէն պահանջէ այդ տուրքը. որով անկարներու և չափահասներու տուրքն ալ վճառակաւոր մէկ անձը վճարելու ղեղծումէն ազատելով՝ տառապանք կանխեսանան։

Ըստ մեր կարծեաց այս է պետելիէի տուրքէն գոյացած աղէտից դարմանը։

Իսկ դալով դաւառացւոյն կրած միւս այլ և այլ հարստահարութեանց դարմանին, անոր համար ալ կը խորհինք թէ, երեսփոխանական ժողովը որոշելու է որ ազգային վարչութիւնը կամ յատուկ յանձնաժողով մը ընդարձակ տեղեկագիր մը պատրաստէ, յորում պարունակին ամեն կերպ հարստահարութեանց տեսակները, իւրաքանչիւրն իրեն կից յատկապէս մէկ երկու պօրծնական ապացոյցներ ունենալով։ Այս հարստահարութեանց պատճառաւ երկրագործին հողը անմշակ՝ և արուեստը անգործ մնալը, որոյ հետեւութեամբ բազմաթիւ դաւառացի աղգայնոց հոս կամ այլուր գաղթելը։ Իրաց այս վիճակին կառավարութեան դանձին կրած ահագին վնասը, և դաւառացւոց բացակայութեամբը հպատակաց նուազումը, եւլն, եւլն տակաւին ինչ որ հարկաւոր է՝ չօշափելի կերպով այս վնասները ցուցնելու։ Այս տեղեկագիրը՝ եթէ հարկ կը դատէ, ընդհանուր ժողովոյ քննութեան ենթարկուելով՝ կայսերական կառավարութեան ներկայացուի։

Կառավարութեան կը մնայ այն ատեն աղդու միջոցներով հնազանդեցընել ամեն ապստամբ և հարստահարիչ ցեղերը։

Իսկ դաւառական պաշտօնէից ղեղծմանցը գալով՝ անոնք ալ կրնան բարւոքիլ, երբ կառավարութիւնը՝ ազգային պատրիարքարանը իբրեւ կառավարութեան մի պաշտօնատեղի նկատելով, անոր խօսքն ու թագրիրը վստահելի ըմբռնէ, ինչպէս կըմբռնէ իւր միւս պաշտօնէից խօսքը. և իսկիլամի չը դիմէ առ այն դաւառական պաշտօնեայն՝ որոյ նկատմամբ է Թերեւս դանգատը, և կամ գոնէ բարեկամական յարաբերութեան մէջ է յիշեալ ամբաստանեալը պաշտօնէին հետ . . . . ։

Իսկ եթէ հակառակ այս ամեն առարկութեանց՝ թէ հարկաւոր չէ զինուոր տալ, "չորս դարու ղենըչկեզ ժողովուրդ մը դիւրաւ չը կրնար զինուց փառքը գրաւել" և կամ « վատութիւն է տասնուիններորդ դարուս մէջ զէնքը մերժել և զինուորականութենէ հրաժարելու քուէ տալ" առարկութիւններով ազգին վառասիրութիւնը գրգռել և անձնասիրութիւնը վիրաւորելով կուզեն համոզել, ինչպէս կրնեն ոմանք, եթէ կըսեմք, ամեն առարկութիւնք ցրած և միայն պատուոյ այս նկատողութիւնը մնացած է, ասոր համար ալ հարկ չէ ըսել թէ, մեր ազգը Սամաթիացի անուանի խենթ Պաղտատասարին համբաւի համար կախուելու չիմարութիւնը կը մերժէ։

Ուրիշ խնդիր է, երբ քաղաքապահ ազգային ղօրք ըլլալու առաջարկութիւնը ներկայանայ, որն որ՝ այնպէս կկարծենք թէ, ընդհանուր առմամբ արտաքին հարստահարութեանց աղբիւրը կը ցամքեցընէ։ Եթէ զայս կրնայ ընել ընդհանուր ժողովը, հաւաստի թող ըլլայ թէ, իր կենաց մէջ մեծ բան մ՚ըրած է։ Այն ատեն և այն ատեն միայն ըստ ոմանց սարսափ ազդող Հայ զինակիրներ կրնան տեսնուիլ դաւառները, և ըստ ոմանց՝ երկրին պահպանութեանը հարկաւոր եղած ծառայութեան հաւասարութիւնն ալ ընդունած կըլլան, եւն, եւն։

ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ ԷՖԷՆԴԻ

Այս մեծ անուն անձը իւր ազգային պարտականութիւնը ջերմեռանդ գործադրելուն ապացոյցները որչափ հանրածանօթ ոսկայն եւ ինքնին տեսնելուս համար, մանաւանդ Ազգ. երեսփոխանական պաշտօնավարութեան մէջ, իրբեւ հա-

մազգային անհատ մ' ղղացմանս եւ խղճիս վրայ ծանրաբեռնեալ չնորհակալիք մ' ալարդ կը փութայի մատուցանել արդէն արժանաւորութեամբ ազգային համակրութենէն պատուեալ անձ իմ։

Իմ անուանեալ չնորհակալիքն է, լոկին ճշմարտութիւն մ' յայտնելով ժամանակիս պատմութեան մէջ այս տող այժմէն նուիրել յանուն Օտեանին, որ վերջին դարուս նշանաւոր Հայերէն մինն է. թէ «ՕՏԵԱՆ ՍԻՐԻ ԶԱԶԳՆ եւ ԶԱԶԳՆ ՍԻՐԵ ԸԶ ՕՏԵԱՆ» որպէս զի այսպէս եւ առաւել քան զայս կարդայ ապագան ճշմարիտ հայու մ' անունը ի փոխարինութիւն իր ազգային պարտականութեան։

Իսկ ներկայն սոսկ օգտակար վարմունքիւն մը կը փափաքիմ յիշեցնել թէ պէտք է ամենայն հակազութիւն անել արժանն անարժանէն զատելու համար, եւ թէ ծեղրաբնեբ պատժելէն յետոյ ալ ներել վարձատրելու է. խոնարհելով այն ճշմարտութեանդ որ կուսուցանէ ամէն կերպ յառաջադիմութեան ճանապարհ հարթող միայն պապանձել եւ լռիմարելն է։

Ընդունիլ հաճեցէք խմբագիր Տէր. հրատարակել անձանօթ Հայէ մ' առ յիշեալ աղնուամիտ Հայն նուիրեալ սոյն թերեւս դեղջուկ սակայն մի անկեղծ ղղացման ապացոյց։

Ս. ՏԷՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՔՍԱՆ ՓԱՐԱՆՈՑ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԸ

Գումգափուի օրթա խահուէն ազգային երկրորդական խորհրդարան մըն է, նաև ղուարճալի ըրօսարան մը։ Հոն թաղական անդամներն իրենց յատուկ անկիւնն ունին, եւ երեսփոխանաց խմբակն ալ իր մանաւոր աթոռները. քաշքշողական մասը քաշքշելու ծայր ղեվզեկ մը, իքի-եիւղի վարպետներն ալ ազմկալից աղաղակ մը։

Ազգային կամ թաղային որ և է խնդիր օրթա խահուէի խորհրդարանէն չանցած իրեն պատկանեալ խորհրդոյ ատեանը չը մտներ. հոն կեփուի՝ կը թափուի, անդին կուտուի կամ կը նետուի։

Ընդհանուր ժողովոյ սրահին մէջ պռատացող ու դռռացող, երբեմն անդին ասդին վազվզռտող, երկու խօսքին մէկ մը բողոքող, նեղի մնայ նէ՝ տեղէ տեղ փոխուող երեսփոխան մը, սա սրճարանին մէջ մեծ ցոյց մը ունի կատարելիք, ձայն մը ունի ցուցնելիք։ Այս երեսփոխանին ով ըլլալը գումգափուի բնակիչները հարկաւ հասկըցան, չուկայի խանութպաններն ալ մէրագը չը մնան, անոնց ալ հասկըցընենք։

Առաւօտները Զուխաճի խանին դրանը ներսի սիւնին տակը նստող, ընդհանուր ժողովոյ նախորդ նստի արձանագրութիւնը ինքնիրեն կարդացող՝ վերաքննող ու սրբագրող, երեսփոխանական ընտրութեանց ժամանակները նոր վալթոյով ու կիւաէրի էլտիվէնով պատող երեսփոխանը ով է. սըկըդած երես մը ունի։

Այս երեսփոխանը սրճարանէն ներս մտաւ մի. ամենուն դէմքը կը տխրի. մտիկ ընելու է՝ չէ նէ առնել քալելու է. մինակ քաշքշողական մասը կը ժպտի, անոր խնդալու առարկան եկաւ։

Անմիջապէս ընդհանուր ժողովոյ խօսք մըն է կը բացուի. նախ՝ ծոցէն չորս կողմը գրուած թուղթ մը կհանուի։ Այս թուղթը ընդհանուր ժողովոյ անցեալ նստին մէջ կարգացուած կամ յառաջիկայ նիստին մէջ կարգացուելիք խնդրոյ մը վաստաբանութեան գիրը կամ իր զեվզկութեան վկայագիրն է։

Գրին ընթերցումը կատարի, վիճաբանութիւնը կըսկսի, քառորդ մը կանցնի, նոր բանակամ մը կուգայ մասան կը նետի, ինչ տաղտկալի աչխատութիւն...։ Նորէն կարգալու է որ նորեկն ալ լսէ, տղայոց ճիճիկին պէս ծոցէն կը հանուի, մեկ ծայրէն միւսը կը կարգացուի, նայիս մէջ տեղերը նորեկը դիտողութիւն մը կընէ. աղէկ որ ըրաւ, մատիտը ծոցն է, հոն կորըագրուի, վիճաբանութիւնը կսկըսի, ուրիշ մը վրայ կը հասնի, նորէն գիրը ծոցէն կը հանուի։

Անդիէն քաշքշողական մը ձեռքը լրագիր մը առած՝ էֆէնտիին կը տանի. Նայեցէք, ձեզի համար ինչ է գրեր։ — Նայիմ ինչ է գրեր. լրագիրն ալ ձեռագրին հետ չուտ մը ծոցը մտաւ, հոգ չէ, լրագիր մը կը վատահուի, գիշերը պատասխան պիտի գրէ՝ վաղն առաւօտ կը բերէ։

Վիճաբանութիւնը նորէն ձեռք կառնուի,

ձայները պասոյէն բրիմոյի կելլան, յաճախորդ-ներն ալ նստած տեղերնուն դուրս կելլան, քաշուելու բան չէ։

Հապա թանաչը՞։

— Ձեռքը ծնօտին դրած՝ խեղճը թէզկեա-հին առջին կը մտածէ, իր վերջին որոշումը կուտայ։ Բսան բարանոց երեսփոխանին դուրս ելնելու, կամ քանի վարայի խօսելու ազդա-րարութիւնը կընէ և ի կարդ կը հրաւիրէ, որ-պէս զի միւս յաճախորդները չը փախցընէ։

Երեսփոխանը մէկ երկու չալըմ կընէ, մար-դուն երեսին կը պօռայ, կկանչուրտէ, բայց ... անուշ տեղը կապելու է։ լրագիրները հոն ձրի են՝ դուրսը ստակով։

Հետեւեալ իրիկունը ղուարթ դէմքով մը կուգայ, առջի իրիկուան առած լրագիրները բերեր է, թանաչ դէմքը կախեր է, մէկ եր-կու կատակ գլտորելու է, անկէց ետքը՝ ձե-ռագիրը ծոցը պատրաստ է։ մինչեւ յառաջի-կայ նիստ սերտողութիւնը չը մոռնանք, չուփ չուրի պէս դոյ ըլլալու է։

ՄԱՍ ԵԻ ԲԱԺԻՆ

Ֆելօրիկ հանըմը կիրակի օր մը կը լսէ որ ըռընտիկ վարդապետը Մաննիկ հանըմին հոգ-ւոյն յաուկ պատարագ պիտի մատուցանէ, իսկոյն հայելիին դէմը կանցնի, ժամերով մա-զերը կը չոկէ, երեսները կը ներկէ, մատ մատ բասոլեները՝ աչուըներուն պըմկնները կը քաշէ, կը հադուի, կը չոկուի, չերմեռանդաբար չի-տակ եկեղեցի կը վազէ։

Անգլին երկրին ալ ժամը պատարագը տես-նալէն ետքը, դուրսն ալ քանի մը պատարագ կը տեսնայ, կելլէ ժամը վերջին միջոցները տուն կը դառնայ, դուռը կը զարնէ, կը նայի որ բացող չիկայ։ դրացիներուն կը հարցընէ՝ կի-մանայ որ կնիկը տունը չիկայ։ երկու դաւաթ օղի ալ խմեր էր նէ՝ զլուխը կը ցաւկէ, կեր-ծիայ կնկանը մօրը տունը կը հարցընէ՝ հոն ալ չիկայ։ կնքամօրը տունը կը փնտռէ՝ դարձեալ չիկայ։ ասոր անոր կը հարցընէ՝ վերջապէս չի-կայ։

Ինքնիրենը խելք կընէ որ, առնէ մը՝ի վեր գլուխը կը տանէր՝ խատիճէ մանթօ մը կուզէր, չէ նէ ինքզինքս հօրը կը նետեմ կը-սեր կոր։ չըլլի՞ ատանկ ապուր մը ուտէ։ ան-միջապէս չիլինկիր Յովակիմը կը բերէ, տանը դուռը բանալ կուտայ։ վեր վար կը նայի չիկայ։ հորին բերանը կերթայ մոմ մը վար կինչեցընէ որ տեսնէ, և ահա այս միջոցին կնիկն ե տանը դուռը կը բանայ՝ ներս կը մտնայ։

— Ողորմի Աստուած, ի՞նչ է ադ։ կէնէ խօվան հօրը լինկաւ։

— Իօլլունիւն քեօռու լինկաւ։ քա աս վա-խիթ ուր մնացիր։

— Մեզայ, ուր պիտի ուռամ։ իշտէ ժամէն կուգամ կոր։

— Բա պու վադրթ ժամ գալըր մը։ սա-հաթ սեքիզի չէյրեկ կեչէյօր։

— Էյ իշտէ սեպէ քի կէս սահաթ անճախ եղաւ ժամէն ելլելնին ամմա, խալապալըխը տի-յօր քաղուեցաւ նէ՝ խարակէօմրիւկէն փա-պուճճիէնց հարսը եկեր էր, քիչ մը խօրաթա-յի պռնուեցանք։ Էյ անկէց ալ ելանք նէ՝ հոգի, երիկ մարդ չենք որ խահուէնները մէ-խանաները պըրտինք եա, քիչ մըն ալ փարիս հանըմին առջեւէն անցնելնիքէն տուռնէն տեսնուեցանք։ ճամբան ալ Ստեփանիկ աղան բաստ եկանք, անոր հետ էյլիկ եղանք։ ի՞նչ կըլլաս կոր։ հապա մենք հոգի չունի՞նք՝ ամեն իրիկուն տիյօր սահաթը երկուքը իրեքը կը պէքլեյենք նէ։

Այս խօսքերը մարդուն ականջը չը մտան, կասկածները ալ աւելի հաստատուեցան, ժա-մուց ելած՝ մաս և բաժինը տունը կատար-ուեցաւ։ կնիկը մէյ մ'ալ հագուած սըգուած ժամ չերթալու ուխտ ըրաւ, երկուն ալ նոյն օրուընէ ոտքը դունէն ներս չը դրաւ։

ՏԷՐ ԿՈՄԻԿ

Մամուլ անցեալ տարուան պէս աս տարի ալ երանելի Տ. Կոմիտասին վրայ ուխտի գնաց, բայց ամեն բան փոխուած տեսաւ։ Անցեալ տարի Հասունեաններուը Սամաթիայի եկեղեցին հոգւոյն համար պատարագ ըրին. այս տարի

այդ հոդը արևելեանները հոպացին։ Անցեալ տարի հանդուցեալին տապանին վրայ առաջ հակահասունեանք պաշտօն մատուցին, այս տարի հասունեանները յառաջ խաղացին։ Անցեալ տարի չոդենաւներով ուխտ գացին, այս տարի տապանակ ուխտով, անցեալ տարի չաւերը ձեռ կերան՝ առին քալեցին, առ տարի մէկուն քիթը չարունելով տեղերնին դացին. վերջապէս՝ անցեալ տարի սիմիթճիի սբ. բաները կոտրած կոտրատած տեղերնին դացին, ասոնց տարի եկած սիմիթները՝ մարդ չը գտնուելուն՝ տիւմանովը ետ գացին։

Հասունեաններուն վիզիթային ատենը Տէր Կոմիտասը ներսը քնացեր էր. իրիցկինը դեմերնին ելաւ և ինչ կուզէրը ըսաւ։

Հասունեանք հասկցուցին թէ, իրենք Պիոս Թ.ի հարազատ թոռներն էին, թէ նորին Սրբազնութեան Պօլսոյ պատուանդանին կողմէն ողջոյն կը մատուցանեն, թէ դործերնին քեչ դացեր՝ Ֆրանքին ետ էր դարձեր, թէ իրենց դործը աս աշխարհքը չկրնար լմնալ, կաղաչեն որ Տ. Կոմիտաս անդիի աշխարհքը լմնցունէ, ևն։

Իրիցկինը պատասխանեց թէ, այս բաները Տէր Երկանը հաղորդելու կը դիմեանի, բայց չը յուսար որ խնդիրքնին կատարուի. Տէր Կոմիտաս ասոնցմէ չատոնց երես դարձուցեր էր։

— Ուստի ձեզմէ մինակ մէկ պատիւ մը կը խնդրենք։

— Ի՞նչ կուզէք, հոս անուշ չի կայ որ տամ. խահուէնիս հատեր է, չունինք որ եփեմ. բարի եկաք՝ հաղար բարի։

— Ձէ, կը խնդրենք որ Տէր Կոմիտասը մեզի հետ հաշտեցընես որ, ան ալ մեզի մեր հերձուածողներուն հետ հաշտեչընէ։

Աս ըսելով՝ ամեն մարդ Տ. Կոմիտասին վրայէն մէյ մէկ բուռ հող առաւ, որը աչքի ցաւի, որը փորը ցաւի, որը սիրտը ցաւի, որ մէկն ալ պարըշըխ-իլաճի համար ու մեկնեցան։

կարգը եկաւ հակահասունեանց. Տ. Կոմիտասին ծածկոցը արդէն հասունեանք վերցուցեր էին, ան ալ արթնցեր էր։

— Ի՞նչ կուզէք. հարցուց անձամբ երանելին։

— Ժամանակ մը ի վեր յայտնի է Ձեր Սրբաշնութեանդ, ադգին եաեւէն չար մարդ մըն է ինկեր. կը խաչէ ու կը տանչէ։

Տահա ադ խոզը ո՞ղջ է։

— Ա՜յ՛, Տէր Հայր, ոտքդ կը լղէ. մնաց որ այդ չար մարդուն աչխատութեամբը մեր գործը չը լմնար կոր։

— Ի՞նչ է ձեր գործը, ի՞նչ կուզէք. ես տակաւին չկրցայ հասկընալ. հանդուցեալ մեծ եպարքոսը այս օրերս պաշտօնով մը աս կողմերը եկեր էր, անկէ հասկնալ ուզեցի, ան ալ չէ հասկցեր ձեր ինչ ուզելը։

— Տէր Հայր, մենք Ս. Պապը կը ճանչնանք՝ և Հասունը չենք ճանչնար, կուզենք որ մեր այս կնճիռը լուծես։

Իրիցկինը մէչ նետուելով՝ կեցէք, ես լուծեմ ձեր կընճիռը. ի՞նչ պիտի ըլլայ. կաթուղիկէ եկեղեցիէն լուծեալ էք. ասէ ձեր կընճիռը։

— Դուն ներս դնա, պատասխանեց Տէր հայրը սաստելով. ասոնք վերարկուով կը տեսնաս կոր նէ՝ մեզի պէս իրիցկին չունին. աղապ մարդուն երեւնալ, անոր խօսքին կառնուիլը ինչ պիտի ըլլայ։

Բայց և այնպէս իրիցկինը խնդիրը լուծած էր։

ՀԵՌԱԴՐԱԼՈՒՐԳ

(Դոքթակալաքին քառափննական)

Բարիզ, 23 Սեպտեմ.

Ակադեմիան Սանթրալիթէ (կեդրոնական նութիւն) բառը վիճաբանութեան ենթարկեց։

Անդամոց մեծագոյն մասին կարծիքը այդ բառը չընդունելու նպաստաւոր է. Տակաւին վերջին քուէարկութիւնը կատարուած և արդիւնքը յայտնի եղած չէ, այսու ամենայնիւ գործածութիւնը խըստիւ արգիլուած է, և այս արգելքին հակառակ վարուողը երեք ամիսէ մինչեւ երեք տարի չղթայակապ աչխատութեան պիտի դատապարտուի։

Բարիզ, 24 Հոկ.

Տէսանդրալիզասիօն ապակեդրոնացում, բա-

ռը այս առաւօտ միւսիւ կավէի առաջարկու-
թեամբ խնդրոց կարգն անցաւ, և թէ և տա-
կաւին չընդունուեցաւ՝ բայց քանի տարիէ ի վեր
խմբագրութիւն վարող քիթնական անձանց
համար այդ բառին գործածութիւնը ներելի
հրատարակուեցաւ։

Բարիզ, 7 Նոյեմ.

Ժէրմանիզասիօն (դերմանացում) բառը
բոլորովին գաղղիարէն լեզուէն արտաքսուե-
ցաւ, և Մէցի, Ալզասի ու Լօրէնի սահմանը
ազատուեցաւ։

Այս բառը յամառութեամբ գործածողնե-
րուն համար խիստ պատժական օրէնք մը խըմ-
բագրելու նպատակաւ յատուկ մասնաժողով մը
կազմուեցաւ, որուն ծրագիրը յառաջիկայ նըս-
տին Ակադեմիային պիտի ներկայանայ։

Գաղղիոյ բոլոր լրագիրները այս արդելքը
բանի տեղ չեն դներ, և ըստ հարկին իրենց
միտքը բացատրելու համար ամենայն աղա-
տութեամբ տակաւին կը գործածեն։

Բարիզ 11 Նոյեմ.

Այս առտու կ. Պոլսէն հասած հեռագիր
մը կը ծանուցանէ թէ, Հայոց բարլամէնթը
կեդրոնացում և ապակեդրոնացում բառերուն
գործածութիւնը լռելեայն ընդուներ է, խընդ-
րոց կարգին մէջ այդ բառերով խնդիր մը չա-
րելովը, թէ և քիթնական խմբագիրներ կը
հակառակին, և գործածութեանը դէմ կը բո-
ղոքեն, մինչեւ անգամ իմաստակութիւն կա-
նուանեն։

Նոյն

Մանտան նորէն բաղձէն վար իջաւ, ո-
րով հինօրեայ խմբագրի մ'ալ տամլան դլխուն
իջաւ. կերեւայ թէ լեռ մը կործանելու չափ
ահեղագոչ պիտի ըլլայ այդ խմբագրին ար-
ժանեաց կորուստը։

ԿԱՐՄԻՐ ՓԻԼԱՎ

Այս օրերս ամեն տեղ՝ տուները, խահուէները,
թատրոնները, լրագիրները, ընդհանուր ժողովը,
մասնաւոր խմբակը, ազգին իւրաքանչիւր անհատը՝
Հայոց ազգին զինուոր տալուն վրայ կը խօսին,
քան մը կայ որ ամենուն միտքէն վխներ է։

Մինակ Լուսաւորչական Հայերը գլուխնին պի-
տի տան, չէ նէ՝ կաթոլիկ եւ բողոքական Հայերն
ալ իրենց Հայ ազգանունին մասնակից պիտի ըլլան։

Թէ որ անոնք ալ պիտի տան նէ՝ հիչ որ չէ նէ
միւսներուն առիթը ձեռքէ չը փախցընենք. ասիկա
կրօնական խնդիր չէ եւս։

Առնցմէ ալ մէկ քանի հոգի կանչենք, նայինք
ասոնց խնդիրը ինչ կը կարէ։

Չէ, անոնք կարմիր փիլավ չը պիտի ուտեն տէ
մինակ Լուսաւորչականները պիտի ուտեն ու հարս-
նիքին տունը պահկին քնանան նէ՝ ան ատեն նա-
յինք գաւառացի Հայերն ալ այս հարսնիքէն պիտի
ախորժին, ու դրացիին տունը չը պիտի երթան
ապաստանին։

Կաթոլիկներուն ու բողոքականներուն աչքը
լոյս. ասա առիթով էփ աղէկ պիտի գիրնան։

ԵՐԻԿՈՒԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Երէկ ընդհանուր ժողովը իւր նիստն ըրաւ։
Ժամը ճիշդ վեցին՝ այսինքն 7 ½ ին առեանը բաց-
ուեցաւ, եւ զինուորատուութեան վիճաբանու-
թիւնը չարունակուեցաւ։

Այս նիստին մէջ նշանաւոր էր Մեղուի փան-
թալօնլու վարդապետին հանճարեղ մէկ ատենա-
խօսութիւնը. որ թէ ժողովրդեան եւ թէ երես-
փոխանաց ընդհանուր ծափահարութեամբը վերջա-
ցաւ. այս ատենախօսութեան փաստաբանութիւնը
զինուոր չտալու վրայ կը կայանար։

Առջի յաջորդեց Երուսաղէմայ փոխանորդ Գեր.
Տ. Խորէն վարդապետի ատենախօսութիւնը, որ
նոյնպէս յիչեալ սկզբունքը կը պաշտպաններ։

Անկէ ետքը Մեղուի խմբագիրը բերանը բացաւ
որ զինուոր չիտանք պիտի ըսէր, նայիս դասին
մէջ կայնող հանդիսատես Գաւառացի Հայ մը ինք-
զինքը մոռցաւ, մօրուքէն չփոթեցաւ, ֆրխտոս-
տուր էֆէնտին կարծեց խօսողը, եւ այս կարծ-
եօք զինուոր տանք ըսելիքը կանխեց՝ «ոչ ճանա-
չեմ»ը ամենայն զօրութեամբ կոխեց. «որու հար-
ցուցիք տէ մեր արիւնը թափել կուտաք կոր եւլն-
եւլն։» Առջի վրայ եասախօսները հասան մարդուն
ձայնը խզդեցին. զինուորատուութեան խնդիրն ալ
իր վերջին որոշումը առաւ։

Ընթերցողը հիմա հետաքրքրութեամբ պիտի
հարցունէ որ, զինուոր տանք պիտի՝ թէ ոչ։

Ոչ տանք պիտի՝ ոչ չըտանք. այսպէս որոշեց
Ընդհանուր ժողովը։

ՇԱՐԱԳԻՐ—ՏՆՕՐԷՆ
ԳԷՈՐԳ Ծ. ԱՃԿԱԶԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Ց. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ
ՏԻՆՃԱՆՃԼԱՐ ԵՕՂՈՒՇՈՒ ՐԻԶԱ ՓԱՇԱ ԹԱՆԹԻ 3